

KO‘ZI OJIZ O‘QUVCHILAR BILAN ISHLASHDA KOMMUNIKATIVLIK QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Farg‘ona viloyati ko‘zi ojiz bolalar uchun ixtisoslashtirilgan

I-sonli "Nurli maskan" maktab internati

o‘quv tarbiyaviy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari

Abasheva Moxidil Alimjonovna

Annotasiya: *Maqolada ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan bolalar ta‘lim-tarbiyasi, shu jumladan ko‘rishida kamchiliklari bo‘lgan bolalar va ularni kamchiliklarini bartaraf etish yuzasidan olib boriladigan ishlar haqida fikr – mulohazalar bildirilgan.*

Kalit so‘zlar: *Nogironlarni reabilitatsiya qilish, imkoniyati cheklangan, bola, maxsus maktab, korreksiya, anomaliya, korreksion pedagogika.*

Ko‘zi ojiz va zaif ko‘ruvchi bolalar uchun maxsus umumta‘lim maktab-internatlari o‘quvchilarning ta‘lim va tarbiyasini, maktab ta‘limini, shuningdek, ularning nuqsoni rivojlanishi korreksiyasini amalga oshiradi. Ko‘zi ojizlar uchun tashkil qilingan maktablar maxsus ta‘lim davlat tizimining asosiy qismi hisoblanadi va bu tizim bolalarni o‘qitish va tarbiyalashning alohida ta‘lim zaruriyatidan kelib chiqadi va shu tamoyillar asosida ishlaydi. Ko‘zi ojizlar maktablarida o‘qitish va tarbiyalash o‘zining maxsus tamoyillariga va vazifalariga ega, bu vazifalar yaxshi rivojlanmagan va buzilgan funksiyalarni qayta tiklash, korreksiya va kompensatsiya qilishga mo‘ljallangan bo‘lib bolalarni guruhlariga differensiyalashga mo‘ljallangan. Ko‘zi ojizlarni o‘qitish va tarbiyalashning asosiy qoidalarini asoslab berar ekan, tiflopedagogika shaxsni har tomonlama rivojlantirishni ta‘minlashga va ko‘zi ojizlikni kompensatsiyalashning tabiiy ilmiy asoslariga rivojlanishda turli nuqsonlarga duchor bo‘lgan bolalarda biologik va ijtimoiy manbalarning birligi to‘g‘risidagi konsepsiyaga asoslanadi. L.S. Vigotskiyning ta‘kidlashicha, bu birlik juda murakkabdir alohida psixik funksiyalarga nisbatan ham, bolalarning yoshiga qarab bosqichma-bosqich rivojlanishga qarab ham differensiyalashgan va o‘zgaruvchan birlikdir.

Ko‘zi ojiz bolalar ta‘lim tashkilotlariga joylardagi tashkil etilgan psixologik-tibbiy-pedagogik komissiya xulosasiga ko‘ra qabul qilinadi. Ko‘rish qobiliyatini rivojlantirish mashg‘ulotlarini tashkil etishda psixofiziologik va psixologik-pedagogik usullardan foydalanish samara beradi. Bu metodlar ko‘rishda nuqsoni bor bolalarni barcha faoliyati va sensor apparatlarining rivojlanishida muhim ahamiyatga ega, psixofiziologik metodlar orqali predmetning asosiy qirralari o‘rganiladi. Predmetli metodlar bolalarning ko‘ruv faoliyatini predmetli amaliyotini mashqlar va o‘yin davomida rivojlantirishga qaratiladi. Predmetli amaliy mashg‘ulotlar predmetlarni modellashtirish, qurish- yasash, turli predmetlarni o‘z ichiga oladi. Bolalar predmetlarni idrok etishga, uning shakli, kattaligini, rangini analiz qilib chiqishga o‘rganadilar.

Ko‘rish qobiliyatini rivojlantirishda turli tasvirlardan foydalanib kelinmoqda. Masalan: oq-qora, rangli, konturli, shtrixli tasvir. Shu o‘rinda Vitaliy Pavlovich Yermakov tomonidan yaratilgan ko‘ruvni rivojlantirish va mashq qildirish, tekshirish uchun mo‘ljallangan polixromatik tablitsalardan foydalanib kelinmoqda. Bu test va tablitsalar Rossiya va Yaponiya, Xitoy davlatlarida foydalanib kelinmoqda. Ko‘zi ojiz va zaif ko‘ruvchi bolalar maktab-internatlari oldiga qo‘yilgan umumta‘lim va

tarbiya vazifalari bilan bir qatorda o‘quvchilarni ko‘ruv qobiliyatini rivojlantirish va himoya qilish vazifasi ham qo‘yilgan. Bu ishlar maktabda okulist rahbarligida amalga oshiriladi, shu jarayonda meditsina hamshiralari faol ishtirok etadilar. Pedagog va tarbiyachilar ham o‘z hissalarini qo‘shadilar. Ular davolash muolajalarini o‘z vaqtida bajarishga va shifokor tavsiyalariga qat‘iy amal qilishini nazorat qiladilar. Ko‘zoynak va boshqa optik ko‘ruvchi korrektsiyalovchi vositalarni tavsiya qilish davolash ishining asosiy aspektlaridan biridir.

Pedagog va tarbiyachilar bolalarni ko‘zoynaklardan shifokor tavsiya etganidek, to‘g‘ri foydalanishlarini nazorat qilishlari lozim. Opravani to‘g‘ri tanlash muhim ahamiyat kasb etadi. U yuz hajmli, qorachiqlar orasidagi masofaga mos tushishi kerak. Opravani burun va quloqlarni qizishiga yo‘l qo‘ymaslik kerak. Ko‘pincha bolalar ko‘zoynakni yo‘qotadilar yoki sindiradilar. Shuning uchun bir yo‘la bir necha ko‘zoynak buyurtma berish zarur. Bolalar ko‘zoynaklarini toza va ozoda saqlashga o‘rgatib borish kerak. Ba‘zi zaif ko‘ruvchi o‘quvchilarga teleskopik ko‘zoynaklar yozib beriladi. O‘z faoliyatida ko‘rishda nuqsoni bo‘lgan bolalar 3,5-5 marta kattalashtiruvchi lupalardan foydalanishni afzal ko‘radilar. Kichiklari matnlarni istagancha kattalashtirmaydilar. Kattalari esa ko‘rish maydonini juda toraytiradi. Lupalarni okulist-shifokor tavsiya qiladi. Pedagog va tarbiyachilar ulardan to‘g‘ri foydalanishi va saqlanishlarini nazorat qilishlari kerak. Lupalarni alohida qutilarda yoki xaltachalarda saqlash lozim. Ko‘ruv nervi atrofiyasi, ishopiya, to‘r parda distrofiyasi va boshqa kasalliklar bilan kasallangan bolalar kasallik jarayonida doimiy medik kamentoz davoga muhtojdirlar.

Tasavvurlarini shakllantirishda tabiiy ko‘rgazmali qurollar ahamiyati juda kattadir. Mashg‘ulotlar o‘yin orqali olib borilishi shart, sababi ko‘rishdagi nuqsoni mavjud bo‘lgan bolalarda o‘yin faoliyati juda kech shakllanadi. Tarbiyachi va tiflopedagog tomonidan shakllantirilayotgan nutq va predmetlar bazasi logoped mashg‘ulotlarida keng qo‘llaniladi va takomillashadi. Shuningdek, tarbiyachi va tiflopedagoglar mashg‘ulotlarida logoped ishi davom ettiriladi. Logopedik mashg‘ulotlarida ko‘r va zaif ko‘ruvchi bolalarda nutq kamchiliklarida rinolaliya, duduqlanish, tovush kamchiliklari bartaraf etiladi. Logopedik mashg‘ulotlar shakli bo‘yicha yakka tartibda va kichik guruhlar bilan o‘tkazilishi mumkin.

L.S.Vigotskiy tomonidan, ko‘rlar oltinchi sezgi (harakat) ga egaligi ko‘rsatilib, u ularga predmetlarni masofada sezishga ranglarni ham sezishga imkoniyat yaratadi. Ta‘lim jarayonida pedagog, ota-onalar ko‘rlikni kompensasiya qilish bolada uning hayotining birinchi oylaridan boshlanishini hisobga olish lozim. Ko‘rlikni kompensasiyalash, deydi L.I.Solnseva, butun psixik ta‘lim tizimini, sensor tizimini, intellektual komponentlarni o‘z ichiga oladiki, bular bolalarga adekvat va tashqi dunyoni aktiv aks etiradigan va bolalarni yoshiga qarab har xil shakldagi faoliyat bilan shug‘ullanishiga imkoniyatlar yaratib beradi. Zaif ko‘ruvchilar hodisalar, predmetlar bilan tanishganda shuningdek maydon orientirovkasini olishda va harakatlenganda ularda saqlanib qolgan ko‘ruvdan foydalaniladi. Masalan, ko‘zi ojizlarda ranglarni idrok etish buzilgan holatda bo‘ladi. Keskin ifodalangan yaqindan ko‘rishda va uzoqdan ko‘rishda ko‘zi ojizlar ba‘zi bir predmetni ifodalaydigan hira-shira belgilarni payqamasdan qolishi mumkin. Maxsus ta‘lim erta boshlangandan normal maydon va stereoskopik ko‘ruv yaxshi rivojlanadi va mukammallashadi, bu ularda kelajakda murakkab fazoviy ko‘rgazmalarni idrok etish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. P.M.Po‘latova, L.SH.Nurmuxamedova, D.B.Yakubjonova va boshqalar. "Maxsus pedagogika". T.: "Fan va texnologiya" nashriyoti, 2014.
2. V.S.Raxmanova. "Defektologiya asoslari ". T.: "Niso Poligraf" nashriyoti, 2014.
3. M.Y.Ayupova " Logopediya ". T.: "O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati" nashriyoti, 2007.
4. D.R. Madazizova "Bolalar rivojlanishidagi nuqsonlarning klinik asoslari " . T.: "O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati " nashriyoti, 2018.
5. Omanbaevna, O. M. (2020). MYTHS AND MODERN UZBEK STORIES (some commentary on the story of Nazar Eshankul's" The tune of a flute" myth-story). ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies, 8(12), 49-53.